

Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları, Erdoğan Taştan (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023), 180 sayfa, ISBN: 9786254084744

Sait Avcı | 0000-0003-3181-2290 | sait.avci@ogr.iu.edu.tr
Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve
Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
ROR ID: [03a5qrr21](https://orcid.org/03a5qrr21)

Öz

Türkler 8. yüzyılın ortalarından itibaren İslâm medeniyetine dâhil olmakla bu kültürün bir parçası olan dînî, ilmî ve edebî müktesebatı tanıma imkânı bulmuş; kısa zamanda bu eserleri hazmedip kendi birikimleri ile harmanlayarak bu ortak kültüre önemli katkılar sunmuşlardır. Metin şerhinde, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar çok sayıda eser ortaya koyan Türk âlimleri, Arap ve Fars dilleri ile birlikte Türkçe dînî, ilmî ve edebî pek çok önemli eserin şerhini yapmışlardır. Anadolu sahası klasik Türk edebiyatında, şerh geleneğinin yaygınlaşması 16. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Günümüzde de devam eden metin şerhi çalışmaları klasik ve modern yaklaşımlarla gerçekleştirilmektedir. Yakın dönem edebiyat araştırmacılarından bazıları metin şerhine dair yaptıkları çalışmalarla tanınmış ve eserleri referans kaynağı olarak kabul görmüştür. Bu çalışma kapsamında incelenen eser, Klasik Türk edebiyatı ve metin şerhi alanının önde gelen hocalarından Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan ve Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun derslerinde Prof. Dr. Tahir Üzgör tarafından tutulan notların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Tahir Üzgör lisans ve doktora derslerinde yukarıda zikredilen araştırmacıların ilmî birikimini ilk ağızdan dinleme imkânı bulmuş, tuttuğu notlarla da günümüz araştırmacı ve okurlarına ulaşmasını sağlamıştır. "Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları" adlı eser Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Erdoğan Taştan tarafından hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Edebiyatı, Ali Nihat Tarlan, Âmil Çelebioğlu, Tahir Üzgör, Metin Şerhi.

Atf Bilgisi

Avcı, Sait. "Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları, Erdoğan Taştan (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023), 180 sayfa, ISBN: 9786254084744". *Düzce İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2023), 160-167. <https://doi.org/10.61272/duid.1321229>

Geliş Tarihi	18.04.2023
Kabul Tarihi	12.05.2023
Yayın Tarihi	30.06.2023
Değerlendirme	Tek Taraflı Kör Hakemlik + Şeffaf Hakemlik Modeli Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – iThenticate
Etik Bildirim	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Lecture Notes of Ali Nihat Tarlan and Amil Çelebioğlu from Tahir Üzgör's Pen, Erdoğan Taştan (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023), 180 pages, ISBN: 9786254084744

Sait Avcı | 0000-0003-3181-2290 | sait.avci@ogr.iu.edu.tr

PhD. Student, İstanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts, İstanbul, Türkiye

ROR ID: [03a5qrr21](https://orcid.org/03a5qrr21)

Abstract

When Turks joined the Islamic civilization in the middle of the 8th century, they had the opportunity to get acquainted with the religious, scientific, and literary acquis, which were part of this culture, and they made significant contributions to this common culture by digesting these works in a short time and blending them with their own knowledge. Turkish scholars, who produced many works in textual commentary from the eighteenth century to the twentieth century, annotated many important religious, scientific, and literary works in Turkish as well as Arabic and Persian languages. In Anatolian Classical Turkish literature, the commentary tradition became widespread in the second half of the 16th century. Text commentary studies, which continue today, are carried out with classical and modern approaches. Some of the recent literary researchers have been recognized for their works on text commentary, and their works have been accepted as reference sources. The work examined within the scope of this study was created by bringing together the notes kept by Prof. Dr. Tahir Üzgör in the lectures of Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan and Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu, who are the leading teachers of Classical Turkish literature and text commentary. Tahir Üzgör had the opportunity to listen to first-hand the scholarly accumulation of the researchers mentioned above in his undergraduate and doctoral courses. With the notes he kept, he ensured that it reached today's researchers and readers. The work titled "Lecture Notes of Ali Nihat Tarlan and Âmil Çelebioğlu from Tahir Üzgör's Pen" was prepared by Marmara University faculty member Erdoğan Taştan.

Keywords

Classical Turkish Literature, Ali Nihat Tarlan, Amil Celebioglu, Tahir Uzgor, Text Commentary.

Citation

Avcı, Sait. "Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları, Erdoğan Taştan (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023), 180 pages, ISBN: 9786254084744". *Düzce Divinity Journal* 7/1 (June 2023), 160-167. <https://doi.org/10.61272/duid.1321229>

Date of Submission	18.04.2023
Date of Acceptance	12.05.2023
Date of Publication	30.06.2023
Peer-Review	Single-blind Peer Review + Transparent Peer Review
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - iThenticate
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	etik.duzceilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Köklü ve derin bir maziye sahip olan klasik Türk edebiyatı nazarî ve estetik esaslarını İslâm kültüründen alarak meydana gelmiştir. Türklerin İslâm'a girmeleri ile birlikte kültür ve medeniyetlerinin diğer alanlarında olduğu gibi edebiyatlarında da önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Kendilerinden önce Müslüman olan Arap ve Fars toplumlarının dinî, kültürel ve edebî birikimleri doğal olarak İslâm ile yeni tanışan Türkleri etkilemiştir. İslâm medeniyetinin Türk edebiyatına etkisi yakın coğrafyada yaşamaları sebebiyle daha çok Fars edebiyatı üzerinden gerçekleşmiştir. Vezin, belâgat, nazım şekilleri ve muhteva bakımından birçok kaide bu yolla Türk edebiyatının müktesebatına dâhil olmuştur. Başlangıçta şekil ve vezin konularında bir uyum sorunu yaşansa da tarihi süreç içerisinde şairler bu müşkülleri aşarak klasik Türk edebiyatı geleneğinin oluşmasını sağlamışlardır. Yaklaşık altı asır boyunca binlerce şair yetiştiren ve sayısız eser veren bu edebî alan, değişen kültür ve medeniyet algısı nedeniyle günümüzde daha dar bir kesimin ilgilendiği bir saha hâline gelmiştir.

Değişen bu medeniyet algısı aynı zamanda klasik Türk edebiyatına vukufiyeti de zorlaştırmış, onu anlama çabalarını daha zahmetli bir hâle getirmiştir. Bu zengin kültürel mirasa sahip çıkmak isteyen araştırmacı ve okurlar, kendilerini ona ulaşacak yolları bulmak ve onun derin manalarına nüfuz etmelerini sağlayacak köprüleri kullanmak durumundadırlar. Bu noktada, başvurulacak ana kaynakların yanında bu edebi havzada yetişmiş, ömrünü bu kıymetli kültürel mirası geleceğe taşımak için çaba harcayarak geçirmiş, aynı zamanda da değişen medeniyet tasavvuruna şahitlik etmiş yakın dönem edebiyat araştırmacılarının ilmî birikiminden istifade edebilmek oldukça önemlidir.

Prof Dr. Tahir Üzgör lisans ve doktora derslerinde yukarıda bahsedilen ilmî birikimi ilk ağızdan dinleme imkânı bulmuş, tuttuğu notlarla da günümüz araştırmacı ve okurlarına ulaştırmıştır. Osmanlı kültüründe yetişmiş, klasik metin şerhinin üstadı olarak kabul edilen Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın ve yine metin şerhinin önemli isimlerinden, klasik Türk edebiyatının önde gelen hocalarından, aynı zamanda da Mevlânâ soyundan gelen Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun derslerinde tutulan notlar da bu alanın meraklıları için çok kıymetlidir. Kendi yaptığı akademik çalışmalar ve yetiştirdiği öğrencilerle klasik Türk edebiyatı alanına önemli katkılar sunan Tahir Üzgör'ün, bu iki değerli hocanın derslerinde tuttuğu notların yayımlanmasına vesile olarak onlarla günümüz okuyucusu arasında bir köprü kurması da şüphesiz onun önemli bir hizmeti olarak anılacaktır.

Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları adlı eser Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili Ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi

Erdoğan Taştan tarafından hazırlanmıştır. Eser, Erdoğan Taştan'ın imla özellikleri bakımından gözden geçirmesi ve eserde bütünlüğü sağlamaya yönelik düzenlemeleri ile okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

İki ana başlıktan oluşan eserin birinci bölümü Ali Nihat Tarlan'ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde metin şerhine dair verdiği derslerde tutulan notları kapsamaktadır. Bu bölümde yer alan notlar Tahir Üzgör tarafından, 8 Kasım 1963 ile 25 Aralık 1965 tarihleri arasında, fakültenin birinci sınıfının birinci ve ikinci dönemi ile üçüncü sınıfının ilk döneminde tutulmuştur. Eserin ikinci bölümü ise Tahir Üzgör'ün doktora eğitimi sırasında Âmil Çelebioğlu'nun metin şerhine dair verdiği derslerde tuttuğu notlardan meydana gelmektedir. Bu bölümün sonunda yine Âmil Çelebioğlu'nun derslerinde tutulan ve edebî bilgilere dair notlardan oluşan kısım bulunmaktadır. Tahir Üzgör ikinci bölümdeki notlar için başlama tarihini 13 Ekim 1983 olarak vermiş, derslerin bitimine dair herhangi bir tarih belirtmemiştir.

Erdoğan Taştan, Notlara Dair başlığı altında söz konusu notları yayına hazırlarken takip ettiği yöntem hakkında bilgi vermiştir. Taştan, muhteva açısından aynı olmayan defterlerin tek bir kalemde çıkmış olsa da farklı zamanlarda kaydedilmeleri nedeniyle şekil, kompozisyon ve imla özellikleri bakımından birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Bu farklılıkların en dikkat çekeninin Ali Nihat Tarlan'ın derslerinde tutulan notlar olduğunu ifade eden Taştan, bu derslerde kaydedilen şiirlerin bazı defterlerde Latin harfleriyle bazı defterlerde Arap harfleriyle yazıldığını dile getirerek birliği sağlamak adına, muhtevaya müdahale etmeden bazı tasarruflarda bulunduğunu ve bütün şiirleri hem Arap hem de Latin harfleriyle vermeyi tercih ettiğini belirtmiştir.

Derslerde kaydedilen gazel ve beyitlerin yalnızca şairleri yazılmış olduğundan söz konusu şiirlerin ait olduğu eser ve sayfa numaraları Erdoğan Taştan tarafından tespit edilerek esere eklenmiştir. Taştan aynı zamanda notlardaki farklı imla uygulamalarını gidererek bu konuda birlik sağlamıştır. Erdoğan Taştan, Ali Nihat Tarlan'ın şerh metodu gereği bir şiirin tamamını şerh edip bitirmek yerine aynı anda birkaç şiiri ele alması sebebiyle aynı şiire ait beyitlerin defterde farklı sayfalarda yer aldığını belirterek bu kopukluğu önlemek adına aynı şiire ait beyitleri bir araya getirdiğini açıklamıştır. Taştan ayrıca notlarda geçen şahıs ve yer isimlerini kitabın sonuna eklediği dizinde vermiştir.

Eserin birinci bölümüne Ali Nihat Tarlan'ın Ders Notları adı verilmiştir. Bu ana başlığın altında Birinci Sömestir Notları, İkinci Sömestir ve Üçüncü Sınıf Notları alt başlıkları açılmıştır. Birinci Sömestir Notları bölümünde Ahmed-i Dâî'nin bir kasidesi ve iki gazeline yer verilmiştir. İkinci Sömestir bölümünde Ahmed-i Dâî'nin

altı gazeli ve bir kasidesi şerh edilmiştir. Üçüncü Sınıf Notları bölümünde Fuzûlî'nin bir kasidesi, Şeyh Galib'in Sâkî-nâme'sinden bir şiir ve bir gazeli, Kadı Burhâneddin'in üç gazeli, Sâib-i Tebrîzî'nin iki gazeline yer verilmiştir. Kadı Burhâneddin'in üçüncü gazelinin yalnızca bir beyti şerh edilmiştir.

Bu bölüme 16 Kasım 1965 tarihinde Ali Nihat Tarlan'ın dersinde tutulan Edebiyat Tarihinde Usûl başlıklı notlar eklenmiştir. Bu notlarda Fuzûlî'nin "İlimsiz şiir, temelsiz binaya benzer." (s. 51) sözünden hareketle "Sanat, sanat içindir." düşüncesi yerine, sanatın ihtiyaçtan doğduğu fikrinin daha kabul edilebilir olduğu ifade edilmiştir. Bu ihtiyacın da duyguları boşaltmak olduğu belirtilerek her sanat eserinin bir fikir ihtiva ettiği vurgulanmıştır. Ayrıca sanatın tenevvü yani çeşitleme içerdiği, kâinattaki her şeyin muğlak olduğuna ve evrende basitliğe yer olmadığına değinilmiştir. İlimin hadiseleri tetkik ettiği, sanatın ise olayları insan bakış açısından aksettirdiği belirtilmiştir. Bu bölümde yer alan 23 Kasım 1965 tarihli Edebiyat Tarihinde Usûl başlıklı notta ise güzellik ve çirkinliğin insanın idrakine göre değiştiği, sanat eserini incelemenin gayesinin insanı bilmek olduğu anlatılmıştır. Bu notlarda edebiyat tarihine dair önemli değerlendirmeler yapılmıştır. Ali Nihat Tarlan, edebiyat tarihinin sanatçının biyografisi olmadığını ifade ederek edebiyat tarihçisinin ilmî ve objektif, münekkitlerin ise subjektif ve şahsî hareket ettiklerini vurgulamıştır.

Eserin ikinci bölümüne Âmil Çelebioğlu'nun Ders Notları adı verilmiştir. Bu bölümde Zâtî'den bir beyit, Kadı Burhâneddin'den iki gazel, Fuzûlî'den yirmi üç beyit ve bir bent, Sünbülzâde Vehbî'den bir beyit, Muhibbî'den bir mısra ve bir bent, Nâilî'den bir beyit, Nâhid'den bir beyit, Nahîfî'den iki beyit, Necâtî'den bir beyit, Nedîm'den on iki beyit, Taşlıcalı Yahyâ'dan on beş beyit, Şeyh Galib'den iki beyit ve iki bent, Yazıcıoğlu Mehmed'den iki beyit, Bursalı İsmâil Hakkı'dan bir beyit, Nev'î'den on altı beyit, Eğrikapılı Mehmed Râsim'den bir beyit, Nâşid'den bir beyit, Vüsûlî'den iki beyit, Hâfız-ı Şîrâzî'den bir beyit, Sa'dî-i Şîrâzî'den sekiz beyit ve bir kıt'a, Hüseyin Baykara'dan bir beyit, Enderunlu Vâsîf'dan bir bent, Ali Şîr Nevâî'den yedi beyit, Lutfî'den iki beyit, Hayâlî'den bir beyite yer verilmiştir.

Eserin bu bölümünün sonuna, Edebi Bilgileri ve Edebiyat Tarihi başlığı altında Tahir Üzgör'ün doktora eğitimi sırasında Âmil Çelebioğlu'nun derslerinde tuttuğu notlardan oluşan kısım eklenmiştir. Erdoğan Taştan, eserin önsözünde bu bölümün klasik Türk şiiri alanında özellikle de lisansüstü seviyede eğitim görmek isteyen genç araştırmacıların sahip olmaları gereken temel müktesebatı ihtiva ettiğini belirtmiştir. Bu bölümde öncelikle "divan" kelimesinin anlamları açıklanmıştır. Daha sonra divan edebiyatına vâkıf olabilmek için gereken özelliklere değinilmiştir. Bu özellikler şu şekilde sıralanmıştır:

- 1) Dili (Osmanlıca'yı) bilmek
- 2) Edebiyat tarihini bilmek
- 3) Metni anlayabilmek

Metni anlayabilmek için ihtiyaç duyulan özellikler dört madde halinde listelenmiştir:

- a) Manaya nüfuz
- b) Dikkat
- c) Mananın kavranması
- d) Tatmin hususlarının yerine getirilmesi

Bu kısmın devamında manaya nüfuz etmenin genel kültürle ve kelimeler arasındaki bağlantıları tespit edebilmekle mümkün olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra divan edebiyatının kaynakları dinî ve lâdînî olarak sınıflandırılarak alt başlıklara ayrılmıştır. Sonra da bu başlıklar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yine bu bölümde Tezkireler başlığı açılarak Türk edebiyatındaki tezkire geleneği hakkında bilgi verilmiştir. Konunun detaylı bir şekilde ele alındığı bu kısımda tezkirenin tarihi, önemli tezkire yazarları ve eserleri zikredilerek bu konuda yapılan araştırmalara değinilmiştir. Tezkire konusu 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar ayrı başlıklar altında ve kronolojik olarak incelenmiştir. Bu bölümün devamında Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri şeklinde bir başlık açılarak söz konusu eserin tercüme ve zeyillerinden bahsedilmiştir. Mevki Sahiplerine Göre Hazırlanmış Eserler, Osmanlı Tarihçileri ve Tarihleri ana başlıkları altında bu konular ile ilgili alt başlıklar oluşturularak ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu bölümün son başlığı olan Nazım Şekilleri ve Türleri kısmında ise konuya dair başvuru kaynakları listelenmiştir.

Klasik Türk Edebiyatının büyük hocalarından olan Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu akademik çalışmaları ve yetiştirdikleri öğrenciler ile bu alana hizmet etmiş önemli ilim adamlarıdır. Edebiyatımızda metin şerhi çalışmalarının gelişmesinde büyük katkıları olan bu iki hocanın klasik metin şerhi metoduyla şerh ettikleri şiirlerin, bu alanda çalışma yapacak araştırmacılar için bir kılavuz niteliği taşıdığı ve şerh konusuna ilgi duyan okuyucular için de okuma listesinin ilk sırasında yer alacak eserler olduğu söylenebilir. Hocaların daha önce yayımlanmış eserlerinin yanında, bu çalışmada incelemeye gayret ettiğimiz ve okuyucuyla yeni buluşan şiir şerhi ve edebiyat tarihi notları onların bu alana yaptıkları hizmetlerin bir devamı olması bakımından büyük önem taşımaktadır. Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'ndan ders alma bahtiyarlığına eren Tahir Üzgör derslerde düzenli bir şekilde tuttuğu notları muhafaza ederek, bu kıymetli kayıtların okuyucuyla

buluşmasını sağlamıştır. Tahir Üzgör'ün talebesi olan, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını onun danışmanlığında tamamlayan Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan Taştan söz konusu notları büyük bir titizlikle düzenleyerek yayımlamıştır. Notlar ders sırasında ve yayımlanma gayesi güdülmeden tutulduğu için Erdoğan Taştan'ın bu kıymetli eseri hazırlarken bazı düzeltmeler yapması ve notlar üzerinde tasarrufta bulunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Eserin giriş kısmında da değinilen ve gerekçeleri açıklanan bu hususların okuyucuya kolaylık sağladığını ve şerhlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olduğunu belirtmek gerekir. Erdoğan Taştan'ın, hocası Tahir Üzgör ve onun hocaları Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'na bir vefa niteliği de taşıyan bu kıymetli eserinin araştırmacı ve okurlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılanacağını ve metin şerhi çalışmalarının başvuru kaynaklarından biri olarak kabul edileceğini ifade etmek yerinde bir tespit olacaktır.

Kaynakça | References

Taştan Erdoğan. *Tahir Üzgör'ün Kaleminden Ali Nihat Tarlan ve Âmil Çelebioğlu'nun Eser Notları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2023.